

**JOSEP PLA, «Josep Maria de Sagarra i el seu teatre»,
dins *Homenots. Quarta sèrie*, 1932.**

UN RETRAT DE JOVENTUT

Quim Borralleres, que és avui l'home més sociable de Barcelona, tot i que no ho sembla, té les amistats molt ben muntades. Per a totes les circumstàncies de la vida, disposa de l'amic corresponent i adequat. Assisteix als concerts i al Liceu, amb Josep Maria Albinyana. Visita les exposicions amb Pere Ynglada o Joaquim Sunyer, quan aquests senyors, que viuen a París, són aquí. López Llausàs és el seu manager en les qüestions de llibres. A la matinada, quan totes les possibilitats de la tertúlia estan esgotades, Quim Borralleres i Josep Maria de Sagarra caminen Rambla avall fins al Gambrinus. Els dies que té migranya, Borralleres camina lentament, amb una certa crispació en els peus, perquè els té molt delicats. De vegades sembla que camina com si trepitgés cloves d'ou. Afirmar que Borralleres té una curiositat universal seria formular un tòpic: exactament, té una paciència inacabable, té la paciència de l'home totalment desvagat. Sagarra li explica l'entrellat de la vida teatral de Barcelona, i

Borralleres se l'escolta fumant cigarrets, fent una cara d'angoixa metafísica, gairebé letàrgica.

Sovint, quan baixen Rambla avall, els segueixo. Sempre he passat moltes hores rodant i mirant les coses, de vegades com un paranoic, com un al·lucinat.

Físicament, Josep Maria de Sagarra sembla un pastoret de la muntanya. Me l'imagino voltat d'un ramat de xais, amb el gos d'atura mig adormit entre peus, el sarró a l'esquena, sempre a punt de portar-se el flabiol als llavis. El seu carregament d'espatlles, el seu caminar gallòfol i xamplói, el dibuixen d'una manera molt acusada. La seva manera de caminar crea una il·lusió visual: quan baixa sembla que puja i quan puja sembla que baixa; quan baixa una escala sembla que la puja al contrari. Té, a més, la displicència dels pastors quan apunta un bitllet a la ruleta sembla que dóna un tros de pa sec al gos del ramat. Sembla un pastor autèntic, d'anques hemisfèriques i de calces una mica caigudes i folgades, amb una magnífica calba —com solen tenir, en aquest país, les persones petites i grasses.

Socialment, és un noble —un home de família aristocràtica. I, a més, educat als jesuïtes. El primer, sempre, de la

classe i, per tant, amb tot aquell enorme bagatge de cultura literària neoclàssica que el corrent del món avui negligeix, però que de tota manera forma una base de formació molt important. Amb la ploma a la mà, Sagarra escriu d'acord amb la gravitació de la seva sang com jo escric d'acord amb el meu plebeisme i la meva vulgaritat ancestrals. Els seus poemes, com els seus drames a l'estrena dels quals he assistit formen part de la literatura noble més acusada. La Providència hi té el paper principal. (L'aristocràcia és impensable, sense una intervenció permanent de la Providència.) En els drames de Sagarra, sobretot, la Providència, en forma de personatge misteriós i obscur, s'encarrega de resoldre els problemes i de trencar els nusos que la vida, amb el seu desvergonyiment habitual, ha teixit sobre les taules. Els personatges solen ésser una mica emfàtics: els bandarres no perden mai una determinada elevació de sentiments, i les bones persones es presenten amb una psicologia pastoral. Els versos són fluents i espontanis i de vegades es troben agitats per un corrent de migranyes i de fantasies dignes dels més delicats ocis de l'aristocràcia. La malenconia, el *tedium vitae*, constitueix en Sagarra gairebé un hàbit. Sovint, sense tenir-hi cap culpa, les muntanyes i la mar, la matèria i

l'esperit, es troben afectats per les modificacions que hi projecta la seva ondulant tristesa nobiliària. Determinats esperits desmenjats suposen que aquests sentiments són una mica exagerats. Si demà —deien— Sagarra es trobés enmig de serioses dificultats econòmiques, el mal de viure prendria en aquest poeta unes proporcions desorbitades. Els llibres que escriuria haurien de portar gasa...

Impressionant, la facilitat de Sagarra. La poesia li raja com una font i la música se li dóna des de tots quatre vents. Les expressions col·loquials més vulgars s'adapten al motlle dels seus versos com tap i carbassa; posarà en solfa totes les frases fetes de la llengua pel mer fet de respirar. Està destinat a tenir un èxit immens literalment, un èxit de masses. No hi ha ningú que no se senti interpretat per Sagarra; no hi ha cap persona de sentiments que no hagi tractat d'escriure una poesia com les que escriu Sagarra. «Ho hauria dit exactament igual...!», diu la gent en posar-se en contacte amb aquesta literatura.

És un cas sensacional. És un cas —diuen— de vocació, d'instint, una cosa de naixement, com és de naixement la trompa dels elefants. De tota manera s'ha de reconèixer

que hi ha vocacions tan fortes i marcades com aquesta i que són més difícils d'exercir.

Aquesta facilitat de Sagarra és judicada per alguns rars amics exigents més aviat amb severitat. Consideren que li podria fer mal. Voldrien que el poeta es comprimís una mica, que cargolés més la rosca, torcés una mica el coll de la comoditat, saltés més obstacles. Però vet aquí un argument que no tindrà mai cap pes en el mecanisme vital de Sagarra ni davant de cap mecanisme vital aristocràtic. Són persones construïdes a base de la hipòtesi que durant segles ha funcionat — segons la qual els altres accepten la seva superioritat en virtut d'un criteri d'autoritat. En el moment de matar les perdius, sempre, la qui en mata més és l'aristocràcia; en el moment de menjar-les és sempre l'aristocràcia la qui manipula els coberts amb una perfecció més impecable. Quan apareix l'escriptor de gran casa se sobreentén que ja ho sap tot, que ho ha llegit tot, que no hi ha, per a ell, misteris apreciables. En virtut d'aquest mecanisme, Sagarra ha adoptat davant de la vida davant de la crítica una posició de seràfica mare abadessa exclaustrada. Els seus moviments de sorpresa arriben a desarmar. I ara! diu Sagarra.

En aquest sentit, la crítica ha enfocat malament el cas Sagarra. La situació no podrà millorar mai a base de formular judicis severos sobre la seva facilitat. El que, en canvi, s'hauria d'haver fet és estimular l'amor propi de l'home de bona casa. Si en lloc de discutir si Sagarra és l'home que mata més perdius se li hagués demostrat que en el moment de menjar-les el saber viure exigeix uns moviments amb els llavis, que ell no fa, l'amor propi hauria funcionat i la situació hauria probablement millorat.

De tota manera, la seva facilitat arriba a fer basarda. Ens podríem trobar davant de la repetició del cas de Lope de Vega. Pot fer un drama en tres dies. Acte per dia. Jo em demano per què no prova de fer-lo en quatre? Seria més difícil, és clar... La correspondència entre actes i dies és fascinadora. La simetria és sempre fascinadora. De tota manera, potser convindria trencar la simetria. Tot és posar-s'hi. Primer li costarà de fer tres actes en quatre dies, però s'hi pot arribar. Més endavant, els podrà fer en cinc. Etcètera. El desig més vehement dels admiradors exigents de Sagarra seria que a setanta anys pogués fer un drama en la irrisòria quantitat de trenta dies... Ja sé que és molt, que probablement és demanar massa...

Sagarra té, al costat de tot això, una gran qualitat: creu que ara que som al ball hem de ballar. Jo també ho crec. La seva tendència a escriure d'una manera capaç d'interessar cada dia més vastes zones de lectors, la trobo excel·lent, i crec que la primera obligació que tenim els d'aquesta generació és no negligir aquest fet. Posem en les obres la màxima quantitat de substància, però no convertim el llegir en la nostra llengua en un esforç numantí. Ens trobem en el moment d'assegurar els fonaments —que pot ésser compatible amb el treball de provençalejar. Però serà un error, em sembla, excloure en nom d'aquest darrer treball, l'altre, el bàsic. En aquest sentit, l'obra de Sagarra és absolutament respectable.

La doctrina del «Ara que som al ball hem de ballar» ha convertit Sagarra, socialment parlant, en un home impàvid. No li fa por res: fuma, beu, juga, pren taxis, escriu articles, freqüenta una dilatada societat, fa representar drames, té relacions teatrals, dóna conferències, acompanya forasters i va al llit tard. És un home d'una activitat extraordinària. Moltes vegades, els poetes joves i poc coneguts, a les hores petites, es deuen preguntar, misteriosament, tot rosegant el coixí:

Qui sap el que Sagarra deu fer ara?

Sagarra fa la darrera feina del dia: seu al Gambrinus com un desesperat.

Però això també s'acaba, i arriba un moment que no hi ha més remei que donar el dia per rematat. Quan es presenta aquest instant, Sagarra agafa el bastó, xiula al gos, enfila el morral, es col·loca davant del ramat i Rambla amunt, amb el flabiol sonant, gallòfol, se'n va cap a Sarrià a tancar el bestiar. [...]

LA POSICIÓ DE JOSEP MARIA DE SAGARRA

Tot el que portem dit fins ara de Josep Maria de Sagarra podria potser ajudar-nos a fixar la posició d'aquest autor en la literatura del nostre país. Per a fixar aquest lloc és indispensable de partir d'un moviment d'admiració. Sóc un admirador de les seves poesies, de les seves traduccions (que conec només en part), del seu teatre (amb les reserves i ondulacions que hem tractat de fixar), de la seva prosa, una mica desmanegada i estival. No és pas ara el moment, potser, de fixar graus d'aquest moviment

d'afecció. Aquests graus serien, per altra part, difícils de concretar, per la seva peremptorietat mateixa. Sagarra té molts anys per endavant i la seva obra, així, és en gran part inèdita. Pot donar moltes sorpreses, la seva vida por donar molts tombs, favorables o contraris. *Ai posteri ar dita sentenza* sobretot el judici global.

La meva admiració per Josep Maria de Sagarra no està per res afectada pel fet de trobar-nos dins d'una mateixa generació. L'obra que porta fins ara escrita no pot pas explicar-se, em sembla, pel mecanisme de les generacions. És un cas absolutament a part. En realitat, no forma part ni de la nostra generació ni de cap generació precisa i determinada. És un astre aberrant, d'òrbita personalíssima. Ha aparegut en la nostra època com hauria pogut aparèixer el segle passat o en èpoques encara més reculades. La seva temàtica, les seves obsessions (visibles essencialment en els seus poemes llargs i en el seu teatre), els seus problemes literaris, no contenen pràcticament cap reflex de l'època que li ha tocat de viure. La literatura de Sagarra no té res a veure amb aquest temps. (En les últimes obres, escrites en aquests últims anys, ha tractat de reflectir més el seu temps, l'època que vivim en l'aspecte

concret, sobretot, de la influència dels capellans en la vida general.) En aquest sentit, és una obra d'una indescriptible singularitat, produeix gran sorpresa. És una literatura que camina contra corrent, a contrapel del bloc fabulós de la dels nostres dies. Està afectada només superficialment pel present. (Excloc ara alguns articles periodístics de l'autor, en els quals hi ha una exacerbació presentista que pel fet de voler provar massa coses no prova res.) Sagarra no és un actualista ni un presentista. Les coses d'avui li han interessat només com un joc de societat.

Per a comprendre l'extraordinari fenomen literari que aquest home planteja caldria fer una documentada referència a la seva educació literària, que fou essencialment jesuítica, o sia situada dins del manierisme neoclàssic o del barroc, per dir-ho clar. És en el Col·legi de Cordelles, transportat al carrer de Casp i posat naturalment al dia, on es troben els antecedents humans i literaris de Sagarra. Dintre d'aquest sistema, la seva formació fou excel·lent, conegué molt bé alguns autors (sobretot castellans) —els que aquesta escola considera normatius i clàssics— i la seva cultura fou la més extensa que aquest sistema pot donar. Per a arrodonir l'home de societat,

Sagarra ha tingut àdhuc alguna curiositat científica sempre sotmesa al dogma més estricte i a l'imperatiu d'evitar els maldecaps. Tingué, en una paraula, l'educació que els pares jesuïtes donaven als nobles i burgesos —à *l'honnête homme*— el segle XVIII. En alguns aspectes, aquesta educació tindrà valor (havent-se més tard adaptat al sistema econòmic de la burgesia) mentre es mantingui dempeus el que s'anomena la civilització occidental. Hi ha un capítol, en aquesta educació, però, que ha caigut una mica en desús: el capítol de la literatura i de les arts. El romanticisme primer, el realisme, el naturalisme posteriors, han assassinat la literatura, considerada com un joc retòric i banal. Avui vivim una època de naturalisme ferotge. Sagarra, que coneix perfectament el moviment literari, ho sap molt bé. La literatura d'avui consisteix en una hipercrítica, angèlica i nauseabunda. El corrent és anterior a l'estrictament present. L'ídol universal és Dostoievski, *hélas!*

El primer capítol de l'estètica literària dels nostres dies podria reduir-se a aquest axioma: la possibilitat de duració d'un escriptor depèn de l'acuitat amb què ha sabut reflectir l'època que ha viscut —les seves angoixes i els seus

dolors, les seves llums i els seus colors, la seva consciència. Sagarra ha tingut una educació que no acceptarà mai aquest principi. L'escola de què forma part en té uns altres. En l'escola a què està adscrit no hi ha homes de carn i ossos; hi ha caràcters. En lloc d'opinions, hi ha dogmes. En lloc de posicions, hi ha resultats sempre plausibles. Jo no prejudicaria ara aquestes disparitats en cap terreny —ni tan sols en el camp de l'estètica.

Personalment, estic molt més acostat a la literatura moderna en el que té de més autèntic, és clar, que a qualsevol altra forma del manierisme barroc i de la seva sensibilitat. Es tracta d'una mera opinió personal, desproveïda, en absolut, de transcendència. Ara bé: tot tendeix a demostrar, d'una manera molt eficient, que Sagarra es troba en el camp oposat dins del marc general de la literatura. En aquest sentit —ho deia fa un moment— és un cas absolutament a part, fins al punt que si escrivís en francès per exemple seria considerat un fenomen de reminiscència, que, en cas de tenir algun pes, pesaria per la seva pròpia i intrínseca singularitat.

Josep Maria de Sagarra, però, no escriu en francès, sinó en català, i això fa que el seu cas presenti aspectes

completament nous —aspectes exigits per les circumstàncies històriques d'aquest país determinat. En aquest sentit és un cas d'una extrema complexitat. Sagarra és un escriptor català i és a través d'aquesta circumstància que s'ha de sospesar la seva obra per tal de veure la posició que té en la nostra història literària i la petjada que hi deixarà. Al meu entendre, aquesta petjada serà considerable. Els seus crítics —Sagarra ha tingut una vasta i real popularitat en el país i una crítica minoritària lúcida i implacable, generalment secreta, carregada sovint del verí de la clandestinitat— afirmen que si no s'hagués lliurat a un *dolce far niente* intel·lectual, que per altra part sembla consubstancial amb la seva constitució somàtica, que si no s'hagués abandonat a la seva congènita facilitat, la petjada que hauria deixat hauria pogut ésser molt més profunda i durable. És molt possible que l'observació sigui vertadera i real. A mi, em sembla, però, que plantejar les coses així és com formular un problema insoluble. El que els crítics anomenen el *dolce far niente* de Sagarra no pot transmutar-se en ambició i en qualitat amb un tractament pedagògic ni amb consells virtuoses i savis. La crítica pot examinar i contrastar una obra literària servint-se d'una pedra de toc prou important per a projectar-la sobre un pla d'objectivitat

autèntic i real. La crítica, però, no ha promogut ni creat mai cap geni. Tampoc no crec que la voluntat individual sigui un element ineluctablement decisiu en aquestes matèries. El mite de Prometeu encadenat és etern.

En Sagarra és un escriptor de condicions fabuloses. Té una facilitat aclaparadora. Posseeix el geni de la llengua.

Domina la retòrica amb una gràcia singularíssima. El seu lèxic és vast, dilatat i precís. Amb una ploma a la mà pot dir el que vol. Tot ha estat dit a aquest respecte i no hi ha res més a afegir. S'ha fet observar, àdhuc, que si pot dir el que vol no té mai pressa a dir alguna cosa. Davant d'aquest cas de vocació quasi mecànica, els crítics afirmen que ens trobem davant d'un cas de desaprofitament, de dilapidació, d'unes facultats que, utilitzades en reflexions més ambicioses, haurien donat al seu posseïdor una memòria i una fama solidíssimes. És un punt de vista que es pot considerar plausible.

El que en realitat, al meu entendre, no és cert és que l'obra de Sagarra s'ha desaprofitat totalment i s'ha produït en pura pèrdua. Això, ho sabem els qui escrivim en aquesta llengua que ha sofert tres segles de degradació i de decadència. En aquest sentit, Sagarra ha realitzat una

labor. La seva és un pont. És un pont llançat no devers el futur, sinó sobre el passat. Sagarra viu entre nosaltres, prenem de vegades amb ell l'aperitiu, però és impossible no veure'l ja catalogat en la història literària del passat. Per fer-ho curt: Sagarra ha escrit el que algú —algú, no sé qui— hauria hagut d'escriure entre el segle XVI i Verdaguer. Sagarra ha escrit el que s'hauria d'haver escrit i no s'escriví, tot i que s'hauria hagut d'escriure — el que indispensablement s'hauria hagut d'escriure. Les seves condicions d'intemporalitat, el seu intrínsec anacronisme, li han servit eficaçment per a portar a cap aquesta feina, per a emplenar aquest buit. Els llocs comuns que Sagarra promou constantment, les seves obvietats, la seva extrema facilitat, el greixatge i la lubricació de la llengua, la popularització dels tòpics del geni de la llengua mateixa, la gran obra que Sagarra ha portat a cap en aquest sentit, ha estat necessària, fecunda i positiva. No s'ha de fer més que constatar la viva influència que el poeta ha tingut en el parlar, en l'escriure de la gent. Sagarra ha penetrat en les fibres més sensibles del nostre país, i la seva influència en el moviment literari ha estat decisiva. Cosa perfectament comprensible, ha emplenat un buit, ha cobert una mutilació,

perquè ha escrit el que s'havia d'haver escrit i per desgràcia no fou escrit.

Així, doncs, si Josep Maria de Sagarra és una floració, una reminiscència tardana i, per tant, té una posició essencial i perfectament merescuda en la història literària del país, és evident que la seva obra no pot ésser tinguda per una finalitat. Sagarra no és un model, sinó un instrument —un utilatge que no teníem i que ell ens ha donat en virtut d'una obscura disposició de la naturalesa. Davant d'aquesta obra sabem que la buidor immediata s'ha emplenat una mica; ens movem, en virtut d'aquest repoblament, amb més facilitat; però sabem així mateix que la responsabilitat de la gent d'aquest temps serà molt més exigida, precisament perquè Josep Maria de Sagarra ha emplenat un gran buit del nostre passat literari.

1932